

Akyüz, M. L. (2020). Hâce Muhammed Lutfi'nin Hulâsatü'l- Hakayık adlı eserinde yer alan "Hazer Kıl Kıрма Kalbin Kimsenin Cânını İncitme" şiirindeki değerler. *BUGU Dil ve Eğitim Dergisi*, 1(3), 298-313.
<http://dx.doi.org/10.46321/bugu.35>

HÂCE MUHAMMED LUTFİ'NİN *HULÂSATÜ'L- HAKAYIK* ADLI ESERİNDE YER ALAN "HAZER KIL KIRMA KALBİN KİMSENİN CÂNINI İNCİTME" ŞİİRİNDEKİ DEĞERLER*

Muhammet Lütfü AKYÜZ (Yüksek Lisans Öğrencisi)

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi muhammetl.akyuz@gmail.com ORCID

Öz

Bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünü olarak tanımlanan değer kavramı günümüzde birçok alanda kullanıldığı gibi eğitim alanında da kullanılmaktadır. Bu araştırma ile Muhammed Lutfi'nin *Hulâsatü'l- Hakayık* adlı eserinde yer alan "Hazer Kıl Kıрма Kalbin Kimsenin Cânını İncitme" adlı şiirdeki eğitsel değerlerin incelenmesi amaçlanmaktadır. Nitel araştırma deseni ile hazırlanan bu çalışmada veriler doküman incelemesi yöntemiyle toplanmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde nitel analiz tekniklerinden içerik analizi kullanılmıştır. Araştırmanın bulguları araştırmacı tarafından yapılan çalışmada toplanan verilerden yola çıkılarak oluşturulmuştur. Muhammed Lutfi'nin eserleri incelendiğinde, eserlerinin birçok değer unsuru barındırdığı görülmektedir. Muhammed Lutfi'nin eserlerinde en çok "alçakgönüllülük", "kişilik sahibi olma" ve "sevgi" değeri görüldüğü belirlenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Muhammed Lutfi, *Hulâsatü'l- Hakayık*, Hazer Kıl Kıрма Kalbin Kimsenin Cânını İncitme, değer, şiir.

VALUES IN HÂCE MUHAMMED LUTFİ' POEM TITLED "HAZER KIL KIRMA KALBİN KİMSENİN CANINI İNCİTME" IN HIS WORK NAMED *HULÂSATÜ'L HAKAYIK*

Abstract

The concept of value, which is defined as the whole of material and spiritual elements that includes the social, cultural, economic, and scientific values of a nation, is used in many fields today as well as in the field of education. With this research, it is aimed to

* Bu çalışma, 28-29 Ağustos 2020 tarihleri arasında düzenlenen *I. Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Sempozyumu*'nda sözlü olarak sunulan ve özeti yayımlanan "Hâce Muhammed Lutfi'nin *Hulâsatü'l- Hakayık* Adlı Eserinde Yer Alan Hazer Kıl Kıрма Kalbin Kimsenin Cânını İncitme Şiirindeki Değerler" adlı bildirinin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş hâlidir.

examine the educational values in the poem named "*Hazer Kıl Kıрма Kalbin Kimsenin Cânını İncitme*", which is included in Muhammed Lutfi's work named *Hulâsatü'l- Hakayık*. In this study, which was prepared as a qualitative research design, the data was collected by document analysis. Content analysis, one of the qualitative analysis techniques, was used to evaluate the data. The findings of the research were created based on the data collected in the research conducted by the researcher. When Muhammed Lutfi's works are examined, it is seen that they contain many value elements. It has been determined that the values of "humility", "having personality" and "love" are seen the most in the works of Muhammed Lutfi.

Keywords: Muhammed Lutfi, *Hulâsatü'l- Hakayık*, Hazer Kıl Kıрма Kalbin Kimsenin Cânını İncitme, value, poem.

Ø. Giriş

Geçmişten günümüze, günümüzden geleceğe kültürel değerlerin aktarılmasında edebî metinler önemli bir yer tutar. "Edebî eserler ortaya konuldukları dönemde var olan toplum yapısını, eseri meydana getirenin düşünüş tarzını ve eserin yazıldığı dönemde var olan edebî akımları yansıtmaktadır. Yine edebî eserler toplumun sahip olduğu değerleri yansıtmaları ve değerlerin gelecek nesillere aktarılmasında önemli birer işlev görmektedir" (Kırkkılıç, Koçak, Can ve Kurtlu, 2013, s. 73).

Eserleri ile bu işlevi fazlasıyla yerine getiren önemli isimlerden birisi de Hâce Muhammed Lutfi'dir. "Hâce Muhammed Lutfi, 1868 yılında Erzurum'un Pasinler ilçesine bağlı Kındığı (Altınbaşak) köyünde doğmuştur. Babası Hâce Hüseyin Efendi, büyükbabası Hâce Muhammed Efendi'dir. Annesi Mazlumoğlu Hacı Emin Efendi'nin kızı Seyyide Hatice Hanım, büyükannesi Fatma Hanım'dır" (Kutlu, 2013, s. 50).

"Muhammed Lutfi, Alvar köyünde imamlık yapması dolayısıyla "Alvar İmamı" olarak bilinir. Muhammed asıl adı, Lutfi ise şiirlerindeki mahlasıdır. Mürşidliği, muallimliği ile ilgili bir niteleme olmak üzere Hâce olarak anılmıştır" (Cengiz, 2015, s. 9). "Erzurum yöresinde hâl ve kemal, ilim irfan ehli insanlara bir hürmet ifadesi olarak "Efe" denilmektedir. Hâce Muhammed Lutfi, "Alvar İmamı", "Alvarlı Efe", "Efe Hazretleri" lakapları yanında sadece "Efe" olarak da anılır" (Revnakoğlu, 1961, s. 37).

Muhammed Lutfi'nin bugün elimizde bulunan yazılı eserleri *Hulâsatü'l Hakayık ve Mektubât-ı Hâce Muhammed Lutfi* adıyla yayımlanan kitapta toplanmıştır. "Hakikatlerin Özü ve Hâce Muhammed Lutfi'nin Mektupları" şeklinde ifade edebileceğimiz bu eser manzum bir tasavvufi eserdir.

Büyük bir mutasavvıf ve mütefekkir olan Muhammed Lutfi, halk arasında Alvarlı Efe olarak da bilinmektedir. Muhammed Lutfi mutasavvıflık geleneğinin en önemli temsilcilerindendir. Alvarlı Efe eserlerinde millî, manevî ve evrensel değerlere değinmiş ve onları kendi üslubuyla yorumlamıştır.

Değerler bireylerin aldıkları kararların rehberidir. Yaşadığı toplumun değerlerini iyi bilen ve bunları içselleştiren insanlar, hem toplum tarafından sevilirler hem de toplumda lider, sözü geçen insan konumuna yükselirler (Şahin, 2017, s. 50). Toplumsal yapıyı bu derece etkileyebilen değerleri, bireylere aşlamak ve gelecek nesillere programlı bir şekilde aktarılması gerekmektedir. Genel olarak Türk toplumunun değer yapısına bakıldığında bireylerin hangi değerlere sahip olması gerektiği Muhammed Lutfi tarafından şiirlerinde dile getirilmiştir. Dinî

bir şahsiyet olan Muhammed Lutfi'nin muhatap olduğu kişilere etkisi onu toplum önünde sözü geçen, yönlendirici bir kişi yapmıştır.

Değer kavramı, felsefe, eğitim, sosyoloji, psikoloji gibi insanı ve toplumu ilgilendiren birçok disiplinin konusu olmuş ve bu kavramla ilgili çeşitli tanımlar yapılmıştır.

Olması beklenen, arzu edilen davranışlar için kullanılan değer olgusu, millî değerler ve evrensel değerler bireye kazandırılarak ideal bir toplum oluşturma ölçütüdür. Değer kavramı günümüzde birçok alanda kullanıldığı gibi eğitim alanında da kullanılmaktadır. Kullanım alanının geniş olmasından dolayı zihinlerde farklı anlamlar çağrıştırmaktadır. Ortak bir tanımlanamamış olan değer kavramı *Türkçe Sözlük*'te "Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet. Bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünü" (TDK, 2011) şeklinde tanımlanmaktadır. Değer kavramı için tek bir tanım yapmak oldukça geniş bir alanda kullanılan değer sözcüğü için yetersiz kalacaktır.

Bilgin'e (1995, s. 83) göre "Değer, genelde inanılan, arzu edilen ve davranışlar için bir ölçek olarak kullanılan olgulardır. İlk defa Znaniecki tarafından sosyal bilimlere kazandırılan değer kavramı Latince kıymetli olmak veya güçlü olmak anlamlarına gelen valere kökünden türetilmiştir."

Akbaş'a (2008) göre değerler, toplumu oluşturan bireylere, nelerin önemli olduğunu, nelerin tercih edilmesi gerektiğini ve kısaca nasıl yaşanılması gerektiğini belirten unsurlardır.

Yaman (2014, s. 17)' a göre "Değer, bireylerin herhangi bir kişi, varlık, olay, durum vb. karşısında ortaya koyduğu duyarlılıklarıdır. İnsani, ahlaki, kültürel, ruhsal, toplumsal ve evrensel boyutlarda oluşabilen bu duyarlılıkların özümsemesi ve benimsemesi süreci, değerler eğitiminin esasını teşkil eder. Sevgi, saygı, cesaret, doğruluk, yardımlaşma, temizlik, nezaket, hoşgörü vb. genel kabul görmüş toplumsal değerlerdir".

Değerler, bir davranışın doğru mu yanlış mı iyi mi kötü mü olduğunu belirleyen ölçütlerdir. "Bireyler toplumsal kurallar, gelenek ve görenekler yoluyla "iyi" ve "kötüyü", "doğru" ve "yanlış" ayırt ederek kendi ahlak ilkeleri doğrultusunda bir ölçü edinmeyi öğrenirler (Beil, 2003, s. 13-14).

Toplumsal yaşam içinde değerlerin önemli işlevleri vardır. "Toplumların oluşumunda ve birlikteliklerinde ortak değerlerin rolü büyüktür. Ortak değerler, ortak yaşayış ve inanışın, amaç ve ihtiyaçların ürünüdür" (Alyılmaz ve Alyılmaz, 2014, s. 77). Değerler, bireyin kendi iç yaşantısına rehberlik ederek onun çevresiyle olan ilişkilerini belirler. Toplumlar tarafından kabul görmüş değerleri taşımayan birey, toplum içerisinde kargaşa yaratır. Toplumsal değerleri sindiren birey, toplumun huzur içerisinde yaşamasına katkıda bulunur.

Değerler, bireyin hem kendi iç yaşantısını hem de çevreyle olan ilişkilerini düzenlemekte; düzen de beraberinde mutluluğu ve huzuru getirmektedir. Değerlerin yaşam alanı bulmadığı toplumlarda kargaşa ve düzensizlik baş gösterir. Çünkü o toplumu oluşturan bireyler, değerlerine sahip çıkmamaları sonucunda öncelikle kendi iç dünyalarında çatışma yaşarlar. Daha sonra bu çatışma toplumun geneline yayılır ve huzursuzluk meydana gelir. Bu nedenle, değerler, hem bireylerin hem toplumların hem de farklı ulusların huzur ve barış içinde yaşamalarını sağlayan düzenleyici unsurlar olmaları bakımından önem arz etmektedir (Alyılmaz ve Şahin, 2019, s. 404).

Alyılmaz, değerler konusunda şunları dile getirmektedir: "Sistemler üstü bir sistem ve mükemmel bir varlık olarak yaratılmışlığın bilincinde olan insanoğlunun iyi, güzel, doğru, mutlu ve huzurlu bir yaşam sürmesi bir anlamda içinde yaşadığı toplumla ilgilidir. Nitekim insanı temel, toplumsal ve evrensel değerlerle bütünleştirip bireysel ve toplumsal huzura kavuşturacak, aynı zamanda seçkin ve aydın kılacak etmenlerin başında içinde yaşadığı toplumun değerleri / değer yargıları gelir"(Alyılmaz, 2008, s. 137).

"Küçük yaşlardan itibaren içselleştirilen ve davranış hâline dönüşen değerler; kişileri olgunlaştırır ve toplumda örnek gösterilen bireyler hâline gelmelerini sağlar. Böyle bir ruh hâline sahip bireyler sadece kendi menfaatini düşünmekle kalmaz, başkalarının iyiliği için de çabalar. Böyle örnek bireylerin yetişmesi, değerler eğitimi ile mümkündür ve değerler eğitimi önce ailede başlayıp daha sonra örgün eğitim kurumları olan okullarda devam etmektedir" (Demirci, 2016).

İnsan topluluklarını millet yapan unsurların başında kültür gelmektedir. Kültürü oluşturan manevi unsurlar da değerlerimizden oluşmaktadır. Kültür, birey ve toplum arasındaki ilişki sayesinde kültürel öğeler arasında yer alan değerler bireye kazandırılmakta ve geleceğe taşınmaktadır. "Aynı zamanda kültürden kaynaklı değişim ve ilerleme toplumu da etkiler. İnsanlar çok zengin olabilirler, çok dil bilebilirler, çok çeşitli kültürleri görebilirler; ancak onlar kendi değerlerini korudukça ve gelecek kuşaklara taşıdıkça var olabilirler" (Er, 2017, s. 1179).

Kendi genetik yapısına uygun karakterde bireyler yetiştiremeyen toplum ve sahip olduğu kültürel birikim, gelecekte kendine yer bulamayacak; balsa da başka toplumların ve kültürlerin boyunduruğu altında, silik bir yaşama mahkûm olacaktır. Bir başka deyişle; milletlerin bekaları, kültürlerini geleceğe taşımakla, yani yeni nesillere aktarmakla alakalıdır. Kültür ise doğrudan değerler ile ilişkilidir. Çünkü değerler, kültürün gelişim yönünü belirler. Toplumların kültürleri, sahip oldukları değerlerle birlikte gelişir ve yayılır. Milletlerin ve toplumların kalıtsal özellikleri olarak niteleyebileceğimiz değerler, o milletin ortaya koyacağı her üründe yansımaları gösterecektir (Şahin, 2017, s. 57-58).

Bu çalışmada Alvarlı Efe'nin "Hazer Kıl Kıрма Kalbin Kimsenin Cânını İncitme" şiirindeki değerler incelenmiştir. Yapılan alanyazın taramasında Alvarlı Efe ve eserleri üzerine sempozyumlar düzenlenip birçok çalışma yapılmasına rağmen Alvarlı Efe'nin şiirlerindeki değerler üzerine yapılan çalışmaların az sayıda olduğu görülmektedir.

Bu eksiklik araştırmanın temel problemini oluşturmaktadır. Bu araştırma ile Alvarlı Efe'nin *Hulâsatü'l- Hakayık* adlı eserinde yer alan "Hazer Kıl Kıрма Kalbin Kimsenin Cânını İncitme" şiirindeki değerlerin incelenmesi amaçlanmaktadır. Araştırma kapsamında aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

• *MEB*'in yayımlanmış olduğu 2019 Türkçe Öğretim Programı'nda öğrencilere kazandırmayı hedeflediği değerlerin, Muhammed Lutfi'nin şiirlerinde yer alma durumu nasıldır?

• Muhammed Lutfi'nin eserlerinde yer alan bu değerler nasıl yorumlanmıştır?

1. Yöntem

1.1. Araştırmanın Modeli

Muhammed Lutfi'nin şiirlerinde yer alan değerleri tespit etmeyi amaçlayan bu araştırma, nitel araştırma deseniyle ele alınmıştır. Nitel araştırmayı, Yıldırım ve Şimşek (2013) "Gözlem,

görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma” olarak tanımlamışlardır (s. 45). Bu çalışmada veriler toplanırken doküman incelemesinden yararlanılmıştır. “Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar” (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 217). Doküman incelemesinin diğer nitel veri toplama araçlarından farkı, kısıtlamalara tabi olmamasıdır. Belgeler, becerikli ve hayal dünyası zengin bir araştırmacı için hazır bilgi kaynağıdır (Merriam, 2013, s. 131).

1.2. Araştırmanın İnceleme Nesnesi

Araştırmada Muhammed Lutfi'nin eserlerindeki değerlerin tespit edilmesi aşamasında Muhammed Lutfi'nin *Hulâsatü'l- Hakayık* adlı eserde yer alan “Hazer Kıl Kıрма Kalbin Kimsenin Cânını İncitme” şiiri incelenmiştir.

1.3. Veri Toplanması ve Analizi

Bu çalışmada veri toplama tekniği olarak doküman incelemesinden faydalanılmıştır. “Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar” (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 217).

Muhammed Lutfi'nin eserlerinde eğitsel değer olduğu düşünülen ifadeler öncelikle araştırmacı tarafından tespit edilmiştir. Daha sonra bu ifadeler, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Eğitim Fakültesinden bir öğretim üyesi ve Sinop Üniversitesi Eğitim Fakültesinden bir öğretim üyesi tarafından incelenerek bu ifadelerin araştırmacı tarafından belirlenen eğitsel değerleri taşıyıp taşımadığını belirtmeleri istenmiştir. Araştırmacılar arasında görüş ayrılıklarının olduğu tema ve kodlar üzerine tartışılarak söz konusu tema ve kodlar uygun kategoriler altına yerleştirilmiştir.

Araştırmada verilerin değerlendirilmesinde nitel veri analizi tekniklerinden içerik analizi kullanılmıştır. “İçerik analizinde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. İçerik analizinde temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenleyerek yorumlamaktır” (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 259).

2. Bulgular

Hâce Muhammed Lutfi'nin incelemeye konu olan şiirini bir bütün olarak aşağıdaki gibi dikkatlere sunmak mümkündür:

Hazer Kıl Kıрма Kalbin Kimsenin Cânını İncitme

Hazer kıl kıрма kalbin kimsenin cânını incitme

Esîr-i gurbet-i nâlân olan insânı incitme

Tarîk-ı aşkda bî-çâre-yi hicrânı incitme

Sabır kıl her belâya hâne-yi Rahmân'ı incitme

Felekde hâsılı insân isen bir cânı incitme

Günahkâr olma fahr-i âlem-i zî-şânı incitme

Elin çek meyl-i dünyâdan eğer âşık isen yâre

Muhabbet cânını nûş et asıl Mansûr gibi dâre

Misâfirsin felek bâğında kendin salma efkâre
Düşersin bir belâyâ sabrı kıl Mevlâ verir çâre
Felekde hâsılı insân isen bir cânı incitme
Günahkâr olma fahr-i âlem-i zî-şânı incitme

Bulaşma çirk-i dünyâyâ vücûdun pâk ü tâhirken
Güvenme mâl u mülk ü mansıbın ifnâsı zâhirken
Nic'oldu mâli Kârûn'un felek bağında vâfirken
Nedir bu sendeki etvâr-ı dert gönlün misâfirken
Felekde hâsılı insân isen bir cânı incitme
Günahkâr olma fahr-i âlem-i zî-şân incitme

Hasîslikden elin çek sen cömerd ol kân-ı ihsân ol
Konuşma câhil-i nâdân ile gel ehl-i irfân ol
Hakîr ol âlem-i zâhirde sen ma'nâda sultân ol
Karıncanın dahî hâlin gözet dehre Süleymân ol
Felekde hâsılı insân isen bir cânı incitme
Günahkâr olma fahr-i âlem-i zî-şân incitme
Ben insânım diyen insâna düşmez şâd u handânlık
Düşen bî-çâreyi kaldırmadır âlemde insânlık
Hakîkat ehlinin hâli dürür dâim perîşânlık
Bir işi etme kim gelsün sana sonra peşîmânlık
Felekde hâsılı insân isen bir cânı incitme
Günahkâr olma fahr-i âlem-i zî-şân incitme
Ben irfânım deyu her yerde kendin atma meydâna
El elden belki üstüündür ne lâzım uyma şeytâna
Yakîn olmak dilersen Hazret-i Hallâk-ı ekvâna
Cihanda tatlı dilli olması lâzımdır insâna
Felekde hâsılı insân isen bir cânı incitme
Günahkâr olma fahr-i âlem-i zî-şân incitme
Celîs-i meclis-i ehl-i hakîkat ol firâr etme
Hevâ-yı nefisine tâbi' olan yerde karâr etme
Tekebbürlük eden insâna aslâ i'tibâr etme

*Sana cevr ü cefâ ederse bir kes inkisâr etme
Felekde hâsılı insân isen bir cânı incitme
Günahkâr olma fahr-i âlem-i zî-şân incitme
Vefâsı var mıdır gör kim sana bu çarh-ı devrânın
Eser yeller yerinde hani ya taht-ı Süleymân 'ın
Yalnız adı kaldı âlem-i zâhirde Lokmân 'ın
Geçer bir lahzada ru'yâ misâli ömrü inşanın
Felekde hâsılı insân isen bir cânı incitme
Günahkâr olma fahr-i âlem-i zî-şân incitme*

*Sana bir fâide yokdur bilirsin halk-ı gıybetden
Gözün aç âlemi bir bir geçersin çeşm-i ibretten
Zarar gördüm diyen gördün mü sen ehl-i muhabbetden
Yeme kul hakkını korkar isen rûz-i kıyâmetden
Felekde hâsılı insân isen bir cânı incitme
Günahkâr olma fahr-i âlem-i zî-şân incitme
Hakikat bahrinin gavvâsı ol terk-i mecâz eyle
Çıkar hâ alma mazlûmun âhın seni ihtiraz ile
Çekil semt-i Habîb"e ey gönül azm-i Hicâz ile
Yüzün dut hâk-i pâyine heman arz-ı niyâz ile
Felekde hâsılı insân isen bir cânı incitme
Günahkâr olma fahr-i âlem-i zî-şân incitme
Gönül âyinesin silmek gerekdir kalb-i âgâhe
Muhabbet şemsi doğmuşken ne lâzım mihr ile mâhe
Ne müşkil hâcetin varsa hemân arzeye Allah 'e
Der-i Mevlâ dururken bakma Lutfî başka dergâhe
Felekde hâsılı insân isen bir cânı incitme
Günahkâr olma fahr-i âlem-i zî-şân incitme*

2.1. Merhamet

Merhamet kavramı *Türkçe Sözlük*'te (2011, s. 1657). “Bir kimsenin veya bir başka canlının karşılaştığı kötü durumdan dolayı duyulan üzüntü, acıma.” şeklinde tanımlanmaktadır. “Bir canlının yaşadığı veya maruz kaldığı kötü bir durum neticesinde içimizde uyanan acıma, üzüntü, o canlının çektiği sıkıntıların dinmesini isteme gibi duyguların tamamı olarak da ifade edilebilen merhamet, insanın doğasında var olan bir değerdir. Zaten bir merhamet dini olan İslam da insanlara sürekli, merhametli olmayı nasihat etmiştir” (Şahin, 2017, s. 215). Alvarlı

Efe'nin şiirlerinde yer verdiği değerlerin başında merhamet değeri gelmektedir. Aşağıda verilen örnekte bu değer kendini göstermektedir:

Hazer kıl kıрма kalbin kimsenin cânını incitme

Tarîk-ı aşkda bâ-çâre-yi hicrânı incitme (HS, 2011, s. 474).

Merhamet, varlıkların hiçbirine zulüm ve haksızlığı reva görmemektir. “Alvarlı Efe’ye göre insan zarar verilmeyecek hatta incitilmeyecek kadar değerli bir varlıktır. Bu sebeple ona zarar vermek veya onu incitmek, aslında onu yaratan Yüce Allah’ı incitmek gibidir.” (Kızıler, 2013, s. 118). “Hadis âlimleri tarafından pek sağlam olarak görülmeyen ama anlam olarak bazı gerçekleri barındıran Cenab-ı Hakk'ın ‘Ben yere, göğe sığmam, mümin kululumun kalbine sığarım.’ sözü gereği Hak âşığı kimsenin gönlünü kırmaz, kimseyi incitmez. Gönül kırmanın Rahman’ın Arş’ını yıkmak olduğunu bilir” (Kırkkılıç, 2020, s. 91). Alvarlı Efe, kalp kırmaktan sakınmak gerektiğini ifade eder. O, insanı incitmenin aslında onu yaratan Allah’ı incitmek olduğunu “Sakın incitme bir canı / yıkarsın Arş-ı Rahmanı.” (HS, 2011, s. 552) mısralarında dile getirmiştir. Benzer bir ifadeyi bu mısralarda da kullanıp insanın incitilmemesi gerektiğini ifade eder. Aşk yolunda ayrılık üzüntüsü çeken ve çaresiz kalan insanları da incitmek gerektiği ifade edilmiştir. “Kendisine ziyarete gelenlere daima herkese hüs-n-i zan etmeyi, hiçbir kimseyi incitmemeyi, hiçbir ferdi hor görmemeyi tavsiye ediyor” (Kutlu, 2015, s. 102).

Felekde hâsılı insan isen bir cânı incitme (HS, 2011, s. 474).

Merhamet, insan olmanın bir gereğidir. Muhammed Lutfi, insan ve merhamet ilişkisine oldukça önem vermiştir. Şiirin her bölümünde tekrar eden bu mısra ile insanlık vasfı taşıyan birisinin bir canı incitmeyeceğini ifade ederek merhamet değerine vurgu yapmak istemiştir.

“Gurbetteki garibi incitmek sıradan birini incitmekten daha ağır vebaldir. Diğer taraftan incinme hassası gönüldür. Gönülse hane-i Rahman. O hâlde gönül yıkmak Kâbe yıkmaktır” (Okuyucu, 2013, s. 278). Aydoğan (2013)’e göre de gönül Allah’ın yurdudur. “Mevlana’nın Mesnevi’de ney metaforu ile ifade ettiği üzere insan hicran yurdu olan bu dünyada gariptir ve bu gurbetten kurtulup asıl, vatanına geri dönme cehtiyle aşk yolunda süluk etmiştir” (Okuyucu, 2013, s. 278). Bu dünyada gurbette olan insan üzüntü içerisinde olup asıl vatanına kavuşma ümidiyle inlemektedir. Bu duruma vurgu yapan Muhammed Lutfi inleyen insanın hâline acıyıp onu incitmek gerektiğini okuyucuya aktarır:

Esîr-i gurbet-i nalân olan insânı incitme (HS, 2011, s. 474).

2.2. Sabır

Sabır acılara boyun eğmemek; sıkıntılarla mücadele etmektir. Şair, aşağıda verilen mısralarda güçlükler, belalar karşısında sabır göstermemenin, ona o sıkıntıları yaşatan Allah’ı inciteceğini ifade ederek her musibet karşısında sabır gösterilmesi gerektiğini anlatmak istemiştir. İslam inancında sabır gösteren kişi sonunda selamete erecektir anlayışı vardır. Muhammed Lutfi de sabır gösterildiği takdirde Mevla’nın onu sıkıntılarından kurtaracağını söyleyerek sabır değerinin önemine dikkat çekmektedir:

Sabır kıl her belâya hâne-yi Rahmân’ı incitme (HS, 2011, s. 474).

Düşersin bir belâya sabrı kıl Mevlâ verir çâre (HS, 2011, s. 474).

“Sevgilisine kalben bağlanan ve canından bile vazgeçebilen âşık artık psikolojik olarak, her türlü bağdan, korku ve kaygıdan kurtulmuştur. Bu durum, Alvarlı’nın şiirlerinde de

gördüğümüz gibi, tasavvuf edebiyatında genel olarak aşk şehidi Hallâc-ı Mansûr'un bu husustaki şecaati ve fedakârlığıyla ilişkilendirilir ve “dâr-ı Mansûr'da (Mansur'un darağacı) canından geçmek” şeklinde sembolik olarak ifade edilir” (Çakmaklıoğlu, 2013, s. 116-117). Mansur gibi ilahi aşkın cilvelerine ve belalarına sabretmenin mükâfatını Mevla'nın mutlaka vereceğini, bir çıkış yolu göstereceğini belirtir:

Muhabbet câminı nûş et asıl Mansûr gibi dâre (HS, 2011, s. 474).

2.3. Ümitli Olma

“Ümitvar olma değeri bireylerin, maddi ve ruhi sıkıntılarında sıyrılıp, çözüm odaklı bir çıkış noktası bulmalarına yardımcı olmaktadır. Türk ve İslam kültüründe bu konu üzerinde önemle durulmuş, Türk edebiyatının çeşitli evrelerinde de birçok yazar ve şair eserlerinde ümitli olmanın önemine sıkça vurgu yapmıştır.” (Şahin, 2018, s. 167). Alvarlı Efe, dünyada misafir olmaya devam ettiğimiz müddetçe ümidimizi kaybetmememiz gerektiğini, ruhsal sıkıntılardan kurtulmamız gerektiğini, daima ümitli olunması gerektiğini vurgular:

Misâfirsın felek bâğında kendin salma efkâre (HS, 2011, s. 474).

Nedir bu sendeki etvâr-ı dert gönlün misafirken (HS, 2011, s. 474).

2.4. Cömertlik ve Kanaatkârlık

Muhammed Lütfî'nin şiirlerinde sıklıkla vurgu yaptığı değerlerden birisi de cömertlik değeridir. Muhammed Lütfî cömertliğin önemine sadece şiirlerinde yer vermekle kalmamış, cömert olmayı hayatına ilke edinmiş birisidir. Kutlu (2013) bu durum hakkında şunları dile getirmektedir: “Her zaman için ve her gün sofrasında sayısız kimselere ikramda bulunurdu. Yirmi iki yaşından itibaren altmış altı yıl sofrasında misafirsiz lokmaya el sürdüğü ender görülmüştür.” Muhammed Lütfî, insanın cimrilikten uzak olup cömert olması gerektiğini söyleyerek cömertlik değerinin önemini vurgulamak istemiştir:

Hasîslikden elin çek sen cömerd ol kân-ı ihsân ol (HS, 2011, s. 475).

“Derviş de dervişin ma-meleki de Hakk'a aittir. O yüzden dervişte cimrilik olmaz. O elindeki Hak emanetini yine onun adına ihtiyaç sahiplerine dağıtır. Hak adamı her türlü şöhret ve gösterişten uzaktır. Virane gibi görünürde hor hakirdir ama içinde bir hazine taşır” (Okuyucu, 2013, s. 280).

Hasîslikden elin çek sen cömerd ol kân-ı ihsân ol

Konuşma câhil-i nâdân ile gel ehl-i irfân ol

Hakîr ol âlem-i zâhirde sen ma'nâda sultân ol (HS, 2011, s. 475).

“Cömertlik ve kanaatkârlık değerleri birbirleriyle iç içe olan değerlerdir. Her iki değer de birbirinin doğmasına ya da ortaya çıkmasına zemin hazırlar. Şöyle ki; cömert olan bir insan elinde olanı paylaşarak ve ihtiyaç sahiplerine dağıtarak daha az ile yetinmesini öğrenirken, kanaatkâr olan bir insan ise az ile yetinmeyi ve yaşamayı bildiği için elinde fazladan olan her şeyi biriktirmek yerine başkalarıyla paylaşmayı öğrenecektir” (Şahin, 2017, s. 165). Alvarlı Efe, kişinin kanaatkâr olması gerektiğini İslam tarihinde çok zengin olmasıyla bilinen Karun'un sonunun nasıl olduğunu anlatarak belirtmek ister. Çok fazla mal mülk sahibi olmayı istemeden kanaatkâr olmanın önemini vurgulamak istemektedir:

Güvenme mâl u mülk ü mansıbın efnâsı zâhirken

Nic'oldu mâlı Kârûn'un felek bâğında vâfirken (HS, 2011, s. 475).

Alvarlı Efe'nin yaşantısına anlatılanlardan da bakıldığında onun ne kadar kanaatkâr birisi olduğu, dünya malına rağbet göstermediği, kendisine ait bir tapulu malının bile olmadığı görülmektedir. "Her hareketi aşırıya kaçmayan ölçülü ve ağırbaşlı, her tavrı mülayim ve müstağnidir. Tok gözlü idi. Hayatında taşı taş üstüne koymamış, bir ev sahibi olmayı dahi düşünmemiş, dünya malına sahip olmayı hiç arzu etmemiştir" (Kutlu, 2015, s. 97-98).

2.5. Kişilik / Şahsiyet Sahibi Olma

İyi bir kişiliğe sahip olmak kişiyi toplumda saygın birisi yapar. Toplumun değer yapısına katkıda bulunmuş olur. Kişiyi bir başkasından ayıran en önemli şey onun şahsiyetidir.

Kişinin alçak gönüllü olması gerektiğini, bilgi sahibi olsa bile her yerde bunu izah etmemesi gerektiğini, kendisini başkasından üstün görmemesi gerektiği, kendisinden üstün kişilerin de olabileceğini bilmesi gerektiğini, insanın tatlı bir dile sahip olması gerektiğini dile getirmektedir:

Hakîr ol âlem-i zâhirde sen ma'nâda sultân ol (HS, 2011, s. 475).

Ben insânım diyen insâna düşmez şâd u handânlık (HS, 2011, s. 475).

Ben irfânım deyu her yerde kendin atma meydâna (HS, 2011, s. 475).

El elden belki üstündür ne lâzım uyma şeytana (HS, 2011, s. 475).

Cihânda tatlı dilli olması lâzımdır insana (HS, 2011, s. 475).

2.6. Bilgili / Aydın Olma

Aşağıda verilen mısralarda bilgili olmanın önemine dikkat çeken Muhammed Lutfî, cahillerden uzak durulması gerektiğini ilim sahibi olması gerektiğini ifade etmektedir.

Konuşma câhil-i nâdân ile gel ehl-i irfân ol (HS, 2011, s. 475).

2.7. Temizlik

"Edille-i şeriyeye etkisiyle gelişen Türk İslam medeniyeti, temizliğin bedende ve ruhta bulunmasına büyük önem vermiştir." (Şahin, 2018, s. 164). Alvarlı Efe, soyut bir temizlikten söz ederek insanın tertemiz olan vücudunu bu kirlenmiş dünyadan uzak tutmasını isteyerek temizlik değerine vurgu yapmıştır:

Bulaşma çarh-ı dünyâyâ vücûdun pâk u tâhirken (HS, 2011, s. 474).

2.8. Adalet / Adil Olma

Adalet, dünya üzerindeki tüm canlıların yaşamını idame ettirebilmesi için gerekli olan şeydir. Adalet tüm canlıların yasal dayanağıdır. "Adil olma, herkeste olması gereken insani bir özelliktir. Devlet yöneticileri ise adalet kavramına sıkı sıkıya bağlı olmaları gereken kişilerdir" (Polatcan, 2019, s. 289). Muhammed Lutfî'nin "Karıncanın dahî hâlin gözet dehre Süleymân ol" (HS, 2011, s. 475). mısrasında ifade ettiği hayvanların bile hakkının gözetilmesi gerektiği Süleyman örneği verilerek adalet değerine vurgu yapılmaktadır.

Hem İslam inancında hem de Türk gelenek yapısında hayvanlara karşı davranış sorumlulukları vardır. Gerek Muhammed Lutfî de gerekse bu gelenek ve inanışla yaşayan diğer

şahsiyetlerde de bu durum görülmektedir. “Hayvanlar da insanlar gibi birer canlıdır ve bir yaşam sürmektedir. Dünya sadece insanlar için yaratılmış bir mekân değildir. Hayvanların da bu mekânda bir yeri vardır. Hayvanlara muamele ederken onlara şefkatli ve yardımsever davranılmalıdır. Hiçbir hayvana kötü muamele edilmemelidir” (Can, 2017, s. 170).

2.9. Tevazu (Alçakgönüllülük)

Hem İslam geleneğinde hem de Türk kültüründe önemli yeri olan değerlerden birisi olan alçakgönüllülük Muhammed Lutfî'nin şiirlerinde kendine yer bulmuş ve insanlar bu değerini önemini onun şiirlerinde okuma fırsatı bulmuştur. Alvarlı Efe, şiirlerinde bazen doğrudan alçakgönüllü olmanın güzelliğini anlatarak bu değeri işlemeye çalışırken, bazen de kibirli olmanın iticiliğini belirterek alçakgönüllü olmanın önemini ve güzelliğini anlatma yoluna gitmiştir:

Tekebbürlük eden insâna aslâ i'tibâr etme (HS, 2011, s. 475).

Ben irfânım deyu her yerde kendin atma meydâna (HS, 2011, s. 475).

El elden belki üstündür ne lâzım uyma şeytana (HS, 2011, s. 475).

Hevâ-yı nefsinе tâbi' olan yerde karâr etme (HS, 2011, s. 475).

Muhammed Lutfî, şeytanın kibirden şeytan olduğunu dile getirerek kibre de tekebbüre de itibar edilmemesini öğütler. Hakk'a yakın olabilmek kibirde değil alçak gönüllüktedir:

El elden belki üstündür ne lâzım uyma şeytâna

Yakîn olmak dilersen Hazret-i Hallâk-ı ekvâna

Cihanda tatlı dilli olması lâzımdır insana (HS, 2011, s. 475).

2.10. Affetme

Bağışlamak en büyük erdemdir. İnsanlar arasındaki kını, nefreti bitirdiği gibi dostluğu, samimiyeti de bireylere kazandırır. İslam inancında kişilerin birbirlerine karşı kin beslemesine, üç günden fazla küs durmasına yer verilmediği gibi insanları bağışlayıcı olmaya iter. Alvarlı Efe de şiirlerinde bağışlamanın önemli olduğunu, arkadaşlık ilişkilerinde gücenmeye yer olmadığını ifade etmektedir. Okuyucu (2013)'e göre Alvarlı Efe'nin ideal insan tipinde kişinin prensibi sadece incitmek değil incinmemek de olmalıdır.

Sana cevr ü ceîâ ederse bir kes inkisâr etme (HS, 2011, s. 475).

Şairin mâni türünde kaleme aldığı: “Âşık der inci den den / İncinme incidenden / Kemâlde noksan imiş / İncinen incidenden” (HS, 2011, s. 644) mısraları da şairin aslında zorun zoru olanı incinmemeyi, incitmekten daha önemli görmektedir. “Kendisini ziyarete gelenlere daima hüner incinmemek, incitmek, ikramını minnet bilmektir derdi” (Kutlu, 2013, s. 57).

2.11. Dostluk / Arkadaşlık

Bireysel ilişkileri ve toplumsal yaşamı yönlendirebilme gücüne sahip olan dostluk değeri, Alvarlı Efe'nin şiirlerinde de kendisine yer bulmuştur:

Zarar gördüm diyen gördün mü sen ehl-i muhabbetden (HS, 2011, s. 475).

Muhammed Lutfî, dost muhabbetinden kimsenin zarar görmediğini / görmeyeceğini dile getirerek dostluk değerinin önemini ifade etmektedir.

2.12. İyilik

Toplumsal dayanışmayı sağlamak ve toplumsal düzende huzuru hâkim kılmada önemli bir yere sahip olan iyilik değeri Muhammed Lutfi'nin şiirlerinde de birçok yerde ele alınmış ve işlenmiştir.

Ben insânım diyen insâna düşmez şâd u handânlık

Düşen bî-çâreyi kaldırmadır âlemde insânlık

Hakikat ehlinin hâli dürür dâim perîşânlık

Bir işi etme kim gelsün sana sonra peşîmânlık (HS, 2011, s. 475).

Sonuç ve Öneriler

İnsanoğlunun var olmasından itibaren iyilik, güzellik, doğruluk, cömertlik sevgi, saygı vb., değerler de var olmuştur. Değerler toplumsal yapının şekillenmesinde, sürdürülmesinde ve yeni kuşaklara aktarılmasında temel olmaktadır. Değerler toplumsal yapıyı şekillendirdiği gibi bireyin yapısını da belirler ve onu toplum içinde bir noktaya yerleştirir.

“Değer kavramı etrafında gelişecek olan hayat tarzı birey ve toplum hayatında son derece önemlidir. Değerlerin yaşayıcısı olan bir toplumda, toplumun ve bireyin kazanımları sayılamayacak kadar çoktur. Çünkü değerlerle zenginleştirilen bir hayat toplumlar için daha adil, daha aydınlık, daha yardımsever, daha güzel, özetle daha yaşanılabilir bir hayat olacaktır. (Şahin, 2018, s. 364).

Alvarlı Efe'nin şiirlerinde değindiği değerler, genel olarak hem İslam düşüncesinde hem de Türk yaşam geleneğinde önemi vurgulanan ve insan kişiliği üzerinde olumlu etkileri olan değerlerdir. Alvarlı Efe eserlerinde eğitimde kullanılabilecek evrensel, ulusal ve bireysel değerlere vurgu yapmıştır. Şiirlerinde yer alan değerler insan kişiliğini küçük yaşlardan etkileyip hayatı boyunca var olan etkili bir özelliğe sahiptir. Bu yönüyle Muhammed Lutfi'nin eserleri hem ulusal hem de evrensel olarak değerli, yararlı, anlamlı ve önemlidir. Muhammed Lutfi gibi sufi bir şahsiyetin günümüz insanına düşünceleriyle yol gösterici bir kişilik olduğu görülmektedir. “Muhammed Lutfi, kaleme aldığı şiirleriyle insanlar arasında dinî ve ahlaki değerleri yerleştirmeyi ve toplumun yitirmeye başladığı manevi değerleri yeniden inşa etmeyi amaçlamıştır” (Uzun, 2013, s. 319).

MEB'in yayımlanmış olduğu Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda yer alan “adalet, sevgi, sabır gibi” kök değerlerle Muhammed Lutfi'nin şiirlerinde yer alan değerlerin örtüştüğü görülmektedir.

Uzun (2013), Alvarlı Efe, hem bir şair hem de bir din büyüğü olarak insanları iyiliğe, güzele yönlendirmeyi, kötülüklerden sakındırmayı amaçlamıştır. Alvarlı Efe, bu doğrultuda eserlerinde ahlaki değerleri ele almış ve bunların önemini dile getirmiştir. “Millî değerleri taşıyan edebî metinler, bu metinlerde yer alan ortak değerlerin gelecek kuşaklara aktarılması bakımından büyük önem taşır” (Çoban, 2017, s. 2253).

Alvarlı Efe'nin tek bir şiirinin dahi değerler bağlamında böyle zengin bir içeriğe sahip olması, aslında onun kendinden önceki zengin bir kaynaktan beslendiğini göstermektedir ki; bu kaynak kadim Türk kültürüdür. Alvarlı Efe'de gördüğümüz değerleri biz, Ahmet Yesevi'de, Edip Ahmet'te, Yusuf Has Hacib'de, İbrahim Hakki'da hatta ve hatta Aytmatov'da fazlasıyla görebiliyoruz. Çalışmada tespit edilen değerlerin benzer metinlerde yapılan incelemelerde de

tespit edildiği görülmektedir: Şahin (2017), “cömertlik ve kanaatkârlık”, “alçakgönüllülük (tevazu)”, “adalet / adil olma”, “arkadaşlık / dostluk / kardeşlik”, “iyilikseverlik”, “merhamet”, “temizlik”, “sabır”, “sevgi”; Can (2017), “dost”, “cahillere / avama karşı davranış adabı”; Şahin (2018), “alçakgönüllülük (tevazu)”, “kanaatkâr / tutumlu olma”, “kişilik / şahsiyet sahibi olma”, “sabırlı olma”, “ümitli olma”, “adalet / adil olma”, “merhametli olma”, “cömert olma”. Bu durum da bize tüm bu isimlerin hepsinin aynı kaynaktan beslendiğini ve bu değerlerin Türklerin en eski yaşantılarından günümüze değin yaşattıkları ve nesilden nesle aktardıkları değerler olduğunu göstermektedir.

Alvarlı Efe'nin incelenen bu şiirinde en çok vurgu yaptığı değerler 5 farklı mısradan yer alan kişilik sahibi olma ve 4 farklı mısradan yer alan alçakgönüllü olma değeridir.

Araştırma sonuçlarından yola çıkılarak aşağıdaki önerilere yer verilmiştir:

- Muhammed Lütfi gibi diğer usta isimlerin de eserlerinin değerler açısından inceleyen çalışmaların çoğalmasında alan yazına katkı sağlayacaktır.
- Değerler, toplumsal ve bireysel yapının şekillenmesinde önemli bir görev üstlenir. Muhammed Lütfi'nin eserleri de içinden çıktığı toplumun değerlerini yansıtan eserlerdendir. Dolayısıyla Muhammed Lütfi'nin eserlerinde yer alan değerlerin eğitim süreçlerine yansıtılması şüphesiz değerler eğitimi açısından faydalı olacaktır.
- İncelenen tek bir şiirde bile bu kadar çok değer bulunması bu eserin konu ile ilgilenen araştırmacılara zengin bir araştırma kaynağı olacağı görüşünü kuvvetlendirmektedir.

Kaynaklar

- Akbaş, O. (2008). Değer eğitimi akımlarına genel bir bakış. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6(16), 9-27.
- Alyılmaz, C. ve Alyılmaz, S. (2014). Amirbek Turatoviç Muratov'dan Yenisey'e sesleniş. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 3(1), 68-84.
- Alyılmaz, C. ve Şahin, H. (2019). Yahya Kemal Beyatlı'nın eserlerinin eğitsel değerler açısından değerlendirilmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 7(2), 402-418.
- Alyılmaz, S. (2008). Öğretmen adaylarına göre görgü kurallarına aykırı davranışlar. *İzvestiya Vuzov*, 1(2), 136-142.
- Aydoğan, M. (2013). Şiir ve bilgelik: Alvarlı Efe Muhammed Lütfi örneği. *Uluslararası Hâce Muhammed Lütfi (Alvarlı Efe) Sempozyumu Bildirileri*, 25-26 Nisan 2013, Erzurum, Cilt I, 373-375.
- Beil, B. (2003). *İyi çocuk, zor çocuk, 'doğru davranışlar çocuklara nasıl kazandırılır?* (çev. Cuma Yorulmaz). Ankara: Arkadaş Kitapevi.
- Bilgin, N. (1995). *Sosyal psikolojide yöntem ve pratik çalışmalar*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Can, F. (2017). *Marifetnâme'de yer alan eğitsel unsurlar ve bu unsurlara yönelik Türkçe öğretmeni adaylarının görüşlerinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Cengiz, M. (2015). *Erzurum'un yüzleri "Alvarlı Efe"*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Çakmaklıoğlu, M. M. (2013). Hâce Muhammed Lütfi'nin (Alvarlı Efe) şiirlerinde cemâl müşahedesinin yansımaları. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, I, 99-124.

- Çetinkaya, B. A. (2013). Alvarlı Efe öğretisinde bilgelik sevgisi. *Uluslararası Hâce Muhammed Lutfî (Alvarlı Efe) Sempozyumu Bildirileri*, 25-26 Nisan 2013, Erzurum, Cilt I, 411-434.
- Çoban, İ. (2017). İslam Türkay'ın "Türk oğlu Türkem Men" başlıklı şiirinin Orhun Yazıtları ile metinlerarasılık bağlamında incelenmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 6(4), 2232-2255.
- Demirci, E. (2016). *Ortaöğretim öğrencilerine yönelik mesnevi temelli değerler eğitimi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Er, O. (2017). Suha Mermerci'nin kitaplarının kültürel değerler açısından değerlendirilmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 6(2), 1178-1188.
- Farsakoğlu Eroğlu, A. (2020). *İncinme incidenden. (bir şerh denemesi)*. Ankara: Astana Yayınları.
- Hâce Muhammed Lutfî (2011). *Hulâsatü'l – hakâyık ve mektûbât-ı Hâce Muhammed Lutfî*. İstanbul: Efe Hazretleri Vakfı.
- Kırkılıç, H. A. (2020). Alvarlı Muhammed Lutfî Efendi'nin hulâsatü'l-hakâyık adlı eserinde kadın. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 69, 79-117.
- Kırkılıç, H. A., Koçak, B., Can, S. ve Kurtlu, Y. (2013). Alvarlı Hâce Muhammed Lutfî Efe'nin hulâsatü'l-hakâyık adlı eserinde cömertlik, yardımseverlik ve dostluk kavramları. *Uluslararası Hâce Muhammed Lutfî (Alvarlı Efe) Sempozyumu Bildirileri*, 25-26 Nisan 2013, Erzurum, Cilt I, 73-94.
- Kızılar, H. (2013). Hâce Muhammed Lutfî'de değer kavramı ve ele aldığı değerlerin kişilik gelişimindeki rolü. *Uluslararası Hâce Muhammed Lutfî (Alvarlı Efe) Sempozyumu Bildirileri*, 25-26 Nisan 2013, Erzurum, Cilt I, 117-128.
- Kutlu, H. (2013). Hâce Muhammed Lutfî (Efe Hazretleri). *Uluslararası Hâce Muhammed Lutfî (Alvarlı Efe) Sempozyumu Bildirileri*, 25-26 Nisan 2013, Erzurum, Cilt I, 50-59.
- Kutlu, H. (2015). *Efe Hazretleri Alvar İmamı Muhammed Lutfî Efendi*. İstanbul: Biksad Yayınları.
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma: desen ve uygulama için bir rehber*. (3. Baskıdan Çeviri, Çeviri Editörü: S. Turan). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Okuyucu, C. (2013). Efe Hazretleri'nin hayata ve insana bakışını özetleyen bir şiiri: "hazer kıl kıрма kalbin kimsenin canını incitme!", *Uluslararası Hâce Muhammed Lutfî (Alvarlı Efe) Sempozyumu Bildirileri*, 25-26 Nisan 2013, Erzurum, Cilt II, 277-289.
- Polatcan, F. (2019). Ali Şir Nevâyî'nin Vakfiye adlı eserindeki eğitsel öğelerin incelenmesi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 15, 285-294.
- Revnakoğlu, C. S. (1961). *Erzurumlu İbrahim Hakkı ve marifetnamesi*. İstanbul: Ercan Matbaası.
- Şahin, H. (2018). *Yahya Kemal Beyatlı'nın eserlerindeki değerler ve bu değerlere yönelik Türkçe öğretmen adaylarının görüşlerinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Şahin, N. (2017). *Cengiz Aytmatov'un eserlerinin değerler eğitimi bağlamında incelenmesi ve ortaokul Türkçe ders kitapları için metin önerileri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Şener, H. (2015). Alvarlı Muhammed Lütfî Efendi'nin şiirlerinde Allah tasavvuru. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 43.

Türkçe Sözlük (2011). Ankara: TDK Yayınları.

Uzun, Ş. (2013). Alvarlı Efe Hazretleri'nin hulâsatü'l-hakayık ve mektûbât-ı Hâce Muhammed Lütfî adlı eserinde temel ibadetler. *Uluslararası Hâce Muhammed Lütfî (Alvarlı Efe) Sempozyumu Bildirileri, 25-26 Nisan 2013, Erzurum, Cilt II*, 319-330.

Yaman, E. (2014). *Değerler eğitimi*. Ankara: Akçağ Basımevi.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.

Extended Abstract

The concept of value, for which a common definition has not been made, is defined as in the *Turkish Dictionary*: “The abstract measure used to determine the importance of something, the reserve, and worth of something, and the whole of material and moral elements that include the social, cultural, economic, and scientific values of a nation” (TDK, 2011). Making a single definition for the concept of value will be insufficient for the value word used in a wide range of fields.

Values have important functions in social life. Values determine an individual's relationships with his / her environment by guiding his / her own inner life. An individual who does not have values accepted by societies creates chaos in the society. The individual who has social values contributes to the peaceful life of society.

“Values regulate the individual's inner life as well as his / her relations with the environment, and order brings happiness and peace with it. Confusion and disorder arise in societies where values do not find a living space. That is because the individuals who make up that society primarily experience conflict in their inner world as a result of not claiming their values. Later, this conflict spreads throughout society and unrest occurs. For this reason, values are important in terms of being regulatory factors that enable both individuals, societies, and different nations to live in peace and harmony”(Alyılmaz & Şahin, 2019, p. 404).

Muhammed Lütfî, a great sufist and thinker, is also known as Alvarlı Efe among the people. Muhammed Lütfî is one of the most important representatives of the Sufi tradition. Alvarlı Efe touched upon national, spiritual, and universal values in his works and interpreted them in his style.

In this study, the values in Alvarlı Efe's poem “*Hazer Kıl Kıрма Kalbin Kimsenin Cânını İncitme*” were examined. In the literature review, it is seen that although there are many studies on Alvarlı Efe and his works, there are few studies on the values in Alvarlı Efe's poems.

In the study, at the stage of determining the values in the works of Muhammed Lütfî, the poem of “*Hazer Kıl Kıрма Kalbin Kimsenin Cânını İncitme*” in the work named *Hulâsatü'l-Hakayık* was examined.

In this study, document analysis was used as a data collection technique. "Document review covers the analysis of written materials containing information about the phenomenon or phenomena aimed to be investigated" (Yıldırım & Şimşek, 2013, p. 217).

The expressions considered to have educational value in the works of Muhammed Lutfi were first determined by the researcher. Later, these statements were examined by a faculty member from Ağrı İbrahim Çeçen University Faculty of Education and a faculty member from Sinop University Faculty of Education, and they were asked to indicate whether these statements carry the educational values determined by the researcher. The themes and codes that have differences of opinion among the researchers were discussed and the themes and codes in question were placed under appropriate categories.

Content analysis, one of the qualitative data analysis techniques, was used to evaluate the data in the study.

The values that Alvarlı Efe mentions in his poems are generally emphasized in both Islamic thought and Turkish life tradition and have positive effects on human personality. Alvarlı Efe emphasized universal, national, and individual values that can be used in education in his works. The values in his poems affect human personality from an early age and have an effective feature that exists throughout his life. In this respect, Muhammed Lutfi's works are valuable, useful, meaningful, and important both nationally and universally. It is seen that a sufi personality like Muhammed Lutfi is a person who guides today's people with his thoughts.

It is seen that root values such as "justice, love, patience" in the Turkish Lesson Curriculum published by the Ministry of National Education and the values in Mohammed Lutfi's poems overlap.

The fact that even a single poem of Alvarlı Efe has such rich content in the context of values shows that he was fed from a rich source before it, which is the ancient Turkish culture. We can see the values we see in Alvarlı Efe, in Ahmet Yesevi, Edip Ahmet, Yusuf Has Hacib, İbrahim Hakkı, and even Aytmatov. It shows us that all of these names are fed from the same source and that these values are the values that Turks have kept alive and passed down from generation to generation from their earliest lives.

The values that Alvarlı Efe emphasizes the most in this poem studied are the value of having a personality in 5 different lines and the value of being humble in 4 different lines.

In this research, the values in the works of Muhammed Lutfi, one of the distinguished figures of the Sufism tradition, were examined. The proliferation of studies that examine the works of other masters such as Muhammed Lutfi in terms of values will contribute to the literature.

Values play an important role in shaping social and individual structure. The works of Muhammed Lutfi are also among the works that reflect the values of the society from which he came from. Therefore, reflecting the values in the works of Muhammed Lutfi to the educational processes will undoubtedly be beneficial in terms of values education.

